

Julkaistu teoksessa Maria Lähteenmäki & Minna Aalto. Identiteetit liikkeessä. Suomalaisten kokemuksia Belgiassa. Siirtolaisinstituutti: Turku 2007, 11-27.

Riitta Oittinen

Manneken Pis suomipoikana ja maailmankansalaisena

Belgiassa asuessani olen huomannut rekisteröiväni ympäristöstäni mitä erilaisimpia Suomihavaintoja. Niihin kuuluvat Norjan Belgian suurlähetystön pallolliset Marimekko-verhot, Sonkajärven eukonkantokisoja käsittelevä belgialainen tv-ohjelma ja kuntosalin sauna, joka kieltää naisilta löylynheiton ohella parranajon. Varsinkin Brysselissä Suomi esiintyy paljon myös osana Euroopan unioniin liittyvää virallista ja epävirallista kuvamaailmaa. Esimerkiksi Euroopan parlamentin lehtikaupassa myytävä, kansallisia erityspiirteitä tyypittelevä huumoripostikortti kertoo täydellisen eurooppalaisen olevan ”puheliias kuin suomalainen”.¹ Suomalaisista on kirjoitettu myös useisiin opaskirjoihin, joiden tarkoituksena on edistää kulttuurista ymmärtämystä. ”Intohimoiset pragmaatikot”, otsikoi Belgiassa asuva britti Richard Hill kirjansa *We Europeans* (2001) Suomea käsittelevän osuuden.²

Varhaisin Suomi-muistikuvani Belgiasta on Brysselin kaupunginmuseossa (Maison du Roi – Broodhuis) 1990-luvun alussa näkemäni, tyylitellyssä miesten saamenpuvussa esiintyvä Manneke Pis -patsaan kopio. Se oli näytteillä lukuisten muiden puettujen patsaskopioiden seurassa. Ne edustivat sekä eri maita että erilaisia etu- ja ihmisryhmiä. Vaikka koin ”Finland, Suomi, Lapland” -tarkennuksella varustettua ilmestystä katsoessani epäuskoa, lievää noloutta ja huvittuneisuutta, en näitä tunteita tuolloin kummemmin eritellyt. Nyt syvennän suhdettani Manneken Pisiin kurkistamalla sen ainutlaatuihin asukokoelmaan. Länsimaissa patsaiden rituaalinen vaatettaminen ei nimittäin ole yleistä. Tässä artikkelissa pohdin mitä Manneken Pisin monisatavuotisesta ja kansainvälisestä pukemisperinteestä saa irti suhteessa suomalaisuuteen, eurooppalaisuuteen ja hieman globaaliin maailmaammekin³, sillä kyseisessä perinteessä ovat esillä sekä kansainvälisyys, nationalismi ja (yltiö)regionalismi, että valtiottomia ja kansallisuusrajojen yli toimivia ryhmiä.

Maamme symboli on perinteisesti ollut uhattu tai idealisoitu neito.⁴ Suomalaisuuden esittäminen pikkupojan yhteydessä on harvinaisempaa. Manneken Pisille suomalaiset ovat kuitenkin antaneet peräti viisi kokonaista asua - ja yhden päähineen.⁵ Tämä on enemmän

kuin muut Pohjoismaat ovat lahjoittaneet yhteensä, joten puhe suomalaisten jonkinasteisesta Manneken Pis -maniasta ei tunnu täysin liioitellulta.⁶ Patsaan suosioista huolimatta moni sen nähneistäkään ei tiedä sillä olevan vaatteita, saati sitä, että niitä pidetään esillä Brysselin kaupunginmuseossa.

Manneken Pis identiteettien vaatepuuna

Brysseliläisyyden symboli, pronssinen suihkulähdepoika, sijaitsee keskustan kapealla kujalla. Patsas on niin pieni, että sen saattaa ohittaa huomaamattaan; joskin satunnainenkin kulkija luultavasti havaitsee Manneken Pisiä valokuvaavat ihmislaumat. Kuvien otto todentaa matkailijoiden halua ”suorittaa” nähtävyyksiä lähes riitin kaltaisesti. Nykyisin näitä turistiotoksia ei liimata ainoastaan albumeihin, vaan kuvia laitetaan cyberavaruuteen. Alta aikayksikön verkolta löytyi esimerkiksi patsaan edessä poseerannut suomalaismies ja liuta suomalaiskommentteja, kuten ”jumalaton haloo säälittävän pienestä patsaasta”.⁷

Manneken Pis tekee muutakin kuin esiintyy yksityisissä turistikuvissa. Sitä käytetään ahkerasti koti- ja ulkomaisissa pr-tehtävissä; onpa Belgian Suomi-Klubikin siirtänyt helsinkiläisen vappuperinteen Brysseliin ja lakittanut patsaan vuoden 1994 vapusta alkaen ylioppilashatulla.⁸ Patsas toimiikin sekä perinteiden kantajana että mallinukkena, jolle eri tahot pukevat identiteettinsä viittaavia vaatekappaleita virallisesti hyväksytyissä seremonioissaan. Patsaan ympärille organisoidut pukeutumisrituaalit ovat erikoinen yhdistelmä populaarikulttuuria, virallista ja puolivirallista folklorea ja kitchiä. Tapahtumia ja pukuvalintoja hallinnoi vuonna 1954 perustettu yhdistys Manneken Pisin ystävät (Ordre des amis de Manneken Pis - Vrienden van Manneken-Pis) yhdessä Brysselin kaupungin edustajien kanssa. Pukemistapahtumien jälkeen vaatteet lahjoitetaan kaupunginmuseoon, jossa niitä on yli 750. Niistä museo pitää kerrallaan esillä satakuntaa ja esillepanoa vaihdetaan aika ajoin.

Tarina lakkaamatta pissaavasta poikahahmosta on peräisin jo 700-luvulta. Patsas on vuosisatojen kuluessa varastettu ja saatu takaisin monta kertaa. Nykyisen patsaan kohdalla on jo keskiajalla ollut poikapatsas, josta tehtiin uusi versio 1600-luvun alussa. Ensimmäisen pukunsa patsas sai legendan mukaan aivan 1600-luvun lopulla, mutta valtaosa vaatteista on luovutettu sille 1900-luvulla.⁹ Alun perin pukuja antoivat korkeassa sosiaalisessa asemassa olleet henkilöt. Sittenmin mukaan on tullut yhä enemmän muun muassa yhdistyksiä ja

julkisyhteisöjä. Ikänsä puolesta lahjoittajat lienevät lähempänä keski- kuin murrosikää. Pukulahjoittamista täytyy anoa, eikä kaikkia ehdotuksia kelpuuteta. Hyväksytyille lahjoittajille on vuodesta 1945 lähtien lähetetty pukukaavat. Niiden käyttö mahdollistaa sen, että pukemisen kannalta hankalassa asennossa oleva patsas saa istuvan asun. Asian virallisuudesta kertoo, että Manneken Pisillä on myös kaupungin palkkalistalla oleva pukija. Hän tarkastaa asut etukäteen ja on paikalla vaatetusseremonioissa.¹⁰

Patsaasta vastuuta kantavat tahot painottavat Manneken Pisin olevan neutraali. Tämä tarkoittaa pysymistä erossa politiikasta ja kaupallisuudesta. Lausuma on hieman ongelmallinen ja vaikuttaa paitsi määritelmäkysymykseltä, myös tapauskohtaiselta: patsas on puettu esimerkiksi sarjakuvahahmo Obelixiksi, mutta Harry Potterin asua koskeva anomus on hylätty.¹¹ Poliitikasta erossa pysymisellä puolestaan viitataan ilmeisesti puoluepolitiikkaan, sillä moniin pukuihin on ladattu enemmän tai vähemmän ilmeisiä poliittisia tai yhteiskunnallisia merkityksiä. Tätä ilmentää se, että toisen maailmansodan päättymisen kunniaksi liittoutuneiden armeijat lahjoittivat Manneken Pis -patsaalle univormujaan ja niitä puetaan vuosittain patsaan päälle tiettyinä muistopäivinä. Vaikkei uskonto ole näkyvästi esillä, se ei ole täysin syrjässä: esimerkiksi joka vuosi kadulla oleva patsas vaatetaan tiibetiläiseksi munkiksi.

Manneken Pisin erityispiirre patsaana on, että se on virallisten ja epävirallisten kopioittensa vuoksi samanaikaisesti useassa paikassa. Virallisuuteen liittyen Brysselin Grand Place -aukion kaupunginmuseoon on vuoden 2005 lopulla avattu, perusteellisesti uudistettu Manneken Pisin vaatehuone. Se on museon vetonaula. Edeltäjän eli vanhan vaatehuoneen (1981-2005) tapaan esillepano koostuu hyllyistä ja alustoista, joilla eri asuihin puettut patsaskopiot seisovat. Osa vaatteista on esillä lasilla suojatuissa vetolaatikoissa. Näyttelyn yhteydessä esillä olevaan tietokantaan on ainakin periaatteessa merkitty lahjoittaja, lahjoitusvuosi ja lahjoituksen konteksti.¹² Suosittuja lahjoituksia ovat olleet perinne- ja kansallispuvut - ja muut kansallisia piirteitä sisältäviksi mielletyt vaatteet.

Ymmärrettävästi isäntämaan tapakulttuuri on esillä runsaasti. Yhdysvaltojen lahjoitusten joukossa on Mikki Hiiri -päähine, Venäjä on pukeutunut patsaan kosmonautiksi ja Intia maharadjaksi. Edustettuina ovat myös julkisuuden henkilöt, mielikuvitusolennot, urheilulajit, yhdistystoiminta ja kansalaisliikkeet. Solidarnoscin 25-vuotisjuhlapäivänä patsas sai gdanskilaisen satamatyöläisen vaatteet. Kokoelmiin kuuluu myös juniori-Euroviisuja juhlistava t-paita ja EU-tähtilipusta tehty liivi.¹³ Sen sijaan osan belgiansuomalaistenkin

arkeen kuuluvista ihmisryhmistä - kuten au pairit, pimeästi työskentelevät siivoojat tai rakennusmiehet - ovat vailla edustajiaan. Olisikin yhtä väärin sanoa Euroviisujen edustavan eurooppalaisen musiikin koko kirjoa kuin olisi väittää Manneken Pisin Eurooppaan liittyvän pukukokoelman edustavan eurooppalaisuutta - tai Suomeen liittyvien asujen koko suomalaisuutta. Jotain niistä ne kuitenkin kertovat, sillä vaatekokoelmassa kiteytyy näkemyksiä eri ryhmien identiteeteistä ja itseymmärryksestä.

Elementtejä Etelä- ja Pohjois-Suomesta

Kun Manneken Pisille oli ehtinyt kertyä hieman yli sata pukua, Suomi teki varhaisimman lahjoituksensa. Se on Helsingin kaupungin vuonna 1954 antama Nurmijärven miesten kansallispuvu, jonka paljon kansallispuvujia sommitellut kansatieteilijä Tyyni Vahter oli juuri lahjoitusvuonna suunnitellut. Lahjoituksessa on kaikuja kansallisromantiikasta ja vuosisadan vaihteen nationalismiajattelusta, mutta valitettavasti historialliset asiakirjat eivät kerro yksityiskohtia asuvalinnan ideologisesta taustasta. Sen sijaan ne paljastavat lahjoituksen olleen osa joulukuussa 1954 Brysselissä vietettyä Suomen viikkoa. Siihen liittyen kaupunginhallitus päätti minikokoisen Nurmijärven puvun ohella lähettää Brysselin kaupungille vähintään 20 metriä korkean joulukuusen.¹⁴

Edellä mainittu kansallispuvun käyttäminen suomalaisen diplomatian eleenä ei ole ainutlaatuista: vuonna 1954 Helsinki antoi Hullin kaupungille Pyhäjärven kunnan naisten kansallispuvun. Sekä sen että Nurmijärven puvun oli valmistanut Helsingin kaupunginmuseon museonhoitaja Helmi Helminen (1905-1976). Tämän folkloristiikan unohdetun klassikonimen löytyminen arkistojen kätköistä tukee viimeaikaisen tutkimuksen huomioita, jonka mukaan kansallisia tieteitä opiskelleet naispioneerit näyttelivät tärkeää osaa nimenomaan tutkimuksen alatasoilla: aineiston keräämisessä ja monenlaisessa avustamisessa.¹⁵ Vuonna 1971 museon johtajan nimekkeeltä Helsingin kaupunginmuseosta eläkkeelle jääneen Helmisen päätyminen Manneken Pisin puvun ompelijaksi ilmentää myös hänen kädentaitojaan. Naisten ja miesten töiden arvostamisesta kertonee, että Helmisen lasku kahdesta kansallispuvun ompelutyöstä (”nappeineen”) oli alle puolet (3 780 mk) vahtimestari J. Salon laskusta (8 000 mk). Jälkimmäinen koski Manneken Pisin vyön, kurppasten, puukon ja tupen valmistamista.¹⁶ Kyseiset varusteet eivät itse asiassa kuulu Nurmijärven pukuun, vaan ne on ilmeisesti liitetty mukaan tuomaan näyttävyyttä.¹⁷ Erikoista kyllä, lisävarusteet

eivät edes näy Brysselin kaupunginmuseon tietokannan valokuvassa. Minikansallispuvun olemassaolokaan ei ole sen lahjoittaneessa kunnassa yleistä tietoa enää 1990-luvulla: ”Ohhhohh, no kaikkea sitä kuulee! Mistä tuollainen tieto muka on peräisin, kunnankirjastossa pöllumystytään,” raportoi asiaa penkonut toimittaja.¹⁸

Nurmijärven puku on ollut Brysselin kaupunginmuseon tutkija Roald Gillisjansin mukaan ”silloin tällöin” esillä vanhassa vaatehuoneessa. Samoin näytteillä on ollut Matkailunedistämiskeskuksen vuonna 1977 luovuttama saamenpuku,¹⁹ johon museo on erityisen mielistynyt. Siihen sonnustettu Manneken Pis esiintyy museossa myytävässä postikortissa, joka on varustettu vain määreellä ”Lapon-Laplander”. Patsaan asuja esittelevän korttipakan ristikuningattaren kohdalla on Manneken Pis saamenpuvussa. Saman kuvan jättiläissuurenokset toistuivat myös vuosikausia museon ulkoseinän kuvaneelissa. Nämä kuvat kieltämättä herättävät mielleyhtymiä matkamuistonukeista, mutta sama pätee oikeastaan valtaosaan puetuista patsaista. Toisaalta ainakaan värikkääseen Madipa -paitaan ja harmaaseen kiharaperuukkiin sonnustettua Nelson Mandela -patsasta ei tunnuta mielleltävän karnevalisoiduksi pelleksi, vaan kansalaisyhteiskamppailun ja rasisminvastaisuuden keulakuvaksi.²⁰

Olisi hankalaa selvittää koko puvustoon punoutuvia historiallisia ja kulttuuripoliittisia keskusteluja, saati lahjoittajien tarkoituksia. Koska Matkailunedistämiskeskus ei ole säilyttänyt aihetta koskevia dokumentteja, saamenasun valinnan motiiveja voi ainoastaan spekuloida.²¹ Vaikka puvun lahjoittamisajankohta osuu etnoliittisen liikkeen alkuaikoihin, tuntuu uskottavalta että Matkailunedistämiskeskuksen idea oli ennemmin näyttävän puvun ja Lapin eksotiikan esittely, kuin halu varsinaisesti korostaa vähemmistöjen tai alkuperäiskansojen oikeuksia. Museokokoelman pukua koskeva niukkasoinen tietokanta mainitsee Lapin alueen Norjan, Ruotsin, Suomen ja Venäjän kattavan ylijärjestyksen lisäksi seuraavaa: ”Lappalaiset elävät karjanhoidosta. He matkustavat ympäriinsä porolaumansa kanssa”. Gillisjansilta paljastui, että asu on laitettu esille lokakuussa 2005 avattuun uuteen vaatehuoneeseen ”koska se on kaunis”. Hän toteaa, että belgialaisten valitsijoiden mukaan puku vastaa tyypillistä turistikuvaa Suomesta, ”johon kuuluvat lappalaiset ja porot”.²² Näin belgialaiset esittävät Lappia samankaltaisesti kuin suomalainen matkailumainontakin usein tekee.

Pohjois-Suomi oli osaltaan jälleen esillä, kun Helsingin kaupunki lahjoitti vuonna 1984 Brysselin Grand Place -aukiolle joulukuusen juhlistamaan toista eurooppalaista

joulumarkkinatapahtumaa. Nimittäin samassa yhteydessä Suomen suurlähetystö antoi Manneken Pisille joulupukin asun, irtoparta mukaan lukien. Tämäkin puku on ollut esillä museossa, mutta sen lisäksi varsinainen kadulla oleva patsas sonnustetaan punavalkoiseen nuttuun joka joulukuun 21-25 päivien ajaksi. Tämä on ainoa kerta vuodesta, jolloin lahjoitusasu on ulkopatsaan päällä päivää pitempään. Kyseisen vaateparren suosiota kuvaa, että Manneken Pis -patsaan lähellä olevan matkamuistokaupan ikkunassa oli vuoden 2006 kesälläkin täyskokoinen patsaskopio joulupukkiasussa. Lisäksi punavalkoinen puku on saamenasun tapaan ikuistettu sekä peli- että postikortteiksi, voipa joulupukkiasuisella Manneken Pisin kuvalla varustetun tervehdyksen lähettää internetistäkin.²³ Yhtäältä runsaan esilläolonsa ja toisaalta yksinkertaisesti suosionsa vuoksi Manneken Pisistä joulupukkina löytyy runsaammin visuaalisia jälkiä kuin Suomen muista lahjoituksista. Yleensä pukkikuvien yhteydessä maatumme ei kuitenkaan mainita, joten asun pr-arvo juuri Suomea koskien jäänee hieman hämäräksi.²⁴

Virkavaltaa ja sotilaallisuutta

Viralliset tahot ovat käyttäneet patsaan pukemista teemojensa esittelynä tai yksinkertaisesti vain yrityksenä lähentyä kansaa: näin tehtiin lahjoittamalla Manneken Pisille poliisin univormu Suomen EU-puheenjohtajuuden aloitustapahtumassa Brysselissä vuonna 1999.²⁵ En ole löytänyt tietoja siitä, olisiko asuvalinta liittynyt Suomen tuolloisella puheenjohtajakaudella käsittelemään eurooppalaiseen poliisiyhteistyöhön. Sen sijaan Turun kaupunginhallituksen pöytäkirja kertoo juhlapäivän suunnittelusta muun muassa seuraavaa:

Päivien avaus on klo 15.30 jolloin Helsingin poliisisoittajat Petri Juutilaisen johdolla marssii Manneken Pis 'n patsaalle ja pukee patsaan suomalaisen poliisin virka-asuun. (--) Aamusta lähtien torilla on telttoja joissa esitellään Suomea, eri alueita ja kaupunkoja, yleisesti ja matkailumielessä. Mukana ovat mm. MEK, Finnair, Tampereen ja Helsingin kaupungit, Uudenmaan Liitto ja Länsi-Suomen Allianssi. (--)

*Ajatuksena on myös, että Muumi on mukana Turun esittelypaikalla.*²⁶

Univormun patsaalle valmistanut vanhempi konstaapeli, tuubansoiton maisteri Tarja Hakonen, esiintyi Brysselin tapahtumassa Helsingin poliisisoittokunnan riveissä.²⁷ Suurimman torven soittajana ja patsaan puvun ompelijana hänet velvoitettiin soittimiseen myös kiipeämään katutason yläpuolella sijaitsevan Manneken Pis -patsaan luo. Hakosen muistelma ja hänen Poliisi ja oikeus -lehdessä julkaistu matkakertomuksensa dokumentoivat

kiinnostavasti suomalaisen hallintokäytännön mutkattomuutta: kun puku Manneken Pisille on päätetty tehdä, asiasta ei tehdä turhan hankalaa, vaan luotetaan käytännön toteuttajan harkintakykyyn.²⁸ Näin prosessia muistelee itseään ”ei niin pieneksi midinetiksi” luonnehtiva Hakonen, joka koki Brysselissä tuskan hetkiä ennen kun virallinen pukija hyväksyi asun viidentoista minuutin esitarkastuksen jälkeen:²⁹

Kun aikanaan päätettiin, että Helsingin poliisisoittokunta matkustaa Brysseliin, välähti silloisen poliisikomentaja Paavo Koskelan mielessä, että nyt tehdään pissapojalle puku! Alunperin Poliisin tekniikkakeskuksen piti ommella asu: meneillään oli kuitenkin virkapuku-uudistus kiireineen ja niin homma lankesi minulle. Olen puhtaasti harrastelijaompelija, tosin aikoimaan tein paljonkin sekä itselleni että muille.

Brysselistä toimitettiin kaavat ja niitä muutaman päivän ihmeteltyäni askartelin harjoitusversion kokoon. Kaavoissa oli kummallisia reikiä ja muutenkin merkillisiä muotoja patsaan asennon vuoksi... varsinainen kuva-arvoitus siis. Lopullisen version kankaat sain tekniikkakeskuksesta, aivan virallisia poliisin virkapukukankaita tarpeellinen määrä. Myös poletit ja virka-asemaa osoittavat hopeanauhat sekä hopeanapit ovat autenttisia. Päätin, että tehdään pojasta kerralla poliisipäälylystään kuuluva, ettei syytetä tavallisen konstaapelin pissailevan pitkin katuja!

Brysselissä luovutin pikkuiset vaatteet virallisen Manneke Pis-miehen tarkastettaviksi: ei ollut mitenkään varmaa, että ne kelpuutettaisiin. Seuraavan kerran näin vaatteet juhlassa tervetuloisuusudessa hopeatarjottimella. Ja seuraavan kerran Manneken Pis -patsaan päällä!³⁰

Poliisille tilaisuus toi myönteistä julkisuutta. ”Huomattiinko meidät? Kyllä! Poliisisoittokunta ylitti uutiskynnyksen komeasti: paitsi Suomen, myös Belgian ja ainakin Ruotsin tiedotusvälineissä näkyi Manneken Pis -patsas komeana puettuna Suomen poliisin virkapukuun. Seuraavaa päivänä oli etusivun kuva ja artikkeli paitsi Helsingin Sanomissa, myös Hufvudstadsbladetissa ja Tampereen Aamulehdessä”, kirjoitti Hakonen Poliisi ja oikeus -lehdessä.³¹ Lisäksi kokosivun kuva Hakosesta, tuubasta ja patsasta päätyi Mitä Missä Milloin -vuosikirjaan.³²

Suomalaiset ovat jatkaneet kansainvälistä, pitkää perinnettä univormujen lahjoittamisesta vielä uudella vuosituhannella: vuoden 2001 kesällä puolustusvoimien varusmiessoittokunta 15 oli Euroopan kiertueella. Sen Brysselin Grand Place -aukiolla pidetyn konsertin yhteydessä Manneken Pisille luovutettiin Suomen puolustusvoimien soittokuntien virallinen paraatipuku. Idea lähti eversti Lauri Ovaskalta, joka oli tuolloin Suomen sotilasedustaja Natossa. Asu valmistettiin Hämeen rykmentin varusvarastolla. Koska puolustusvoimien soittokuntien vaaleansininen baretti oli liian vaikea tehdä minikoossa, se

asetettiin patsaan päähän normaalikokoisena. Lahjoituksen dokumentoinut “diplôme d’honneur” luovutettiin Lahden sotilasmusiikkimuseoon.³³

Kysymys mielipidevangeista

Brysselin kaupunginjohtaja, sosialistipuolueen Freddy Thielemans painottaa Manneken Pisin symboloivan ajatuksenvapautta, joten patsaan pukemiseen liittyy aika ajoin myös negatiivista julkisuutta, niin sanottua ”name and shame” -politiikkaa. Kansainväliset järjestöt ovat ottaneet pukemistempauksillaan kantaa ihmisoikeuskysymyksiin, vaatettamalla patsaan muun muassa lapsisotilaaksi ja köyhyyden vastaisiin White Band -kampanjatunnuksiin.

Sananvapautta ilmentävää myös Journalistit ilman rajoja -järjestön reporterit kameroineen - ja joidenkin muiden pukujen esille tuomat kytkennät ihmisoikeusjärjestö Amnestyyn.

Sekä rauhankysymykseen että mielipiteenvapauteen liittyen Suomi sai erityishuomiota vuoden 2006 alussa, kun belgialainen For Mother Earth -järjestö teetti Manneken Pisille rauhanvangin asun.³⁴ Pallo jalassa esiintyneen, raitapukuisen hahmon aatteellinen yhteys joulukuussa vietettävään kansainväliseen rauhanvankipäivään on ilmeinen, vaikka tapahtuma järjestettiin tammikuussa. Pukemisen ideana oli muistuttaa, että aseistakieltäytyjiä ja muita rauhan puolesta rauhanomaisesti taistelevia henkilöitä on tuomittu vankiloihin ympäri maailmaa, kuten Suomessa. Maamme oli ollut aihepiirin kohdalla esillä Belgiassa näkyvillä jo monesti aiemminkin, koska totaalikieltäytyjä Jussi Hermaja on hakenut Belgiasta tuloksetta turvapaikkaa ja hänellä on paikallinen tukiryhmä.³⁵ Patsaan edessä esiteltyä banderollia “Free Finnish Political Prisoners” onkin käytetty Belgiassa jo aikaisemmin pidetyissä mielenosoituksissa, joissa belgialaisaktivistit ovat sonnustautuneet Manneken Pisin saamaa vaatetusta muistuttaviin vanginpukuihin. Niiden käytöllä on aikaisempaa historiaa: suomalaisissa aseistakieltäytyjiä tukevista tapahtumissa pukeuduttiin 1980-luvulla hyvin samannäköisiin, itse tehtyihin vanginpukuihin.

Siihen verrattuna, että Belgian sosialistit painattivat Georg Bushin vierailua varten Bushin ja tähtilipun kuvilla varustettuja, yleisiin käymälöihin liimattaviksi tarkoitettuja ”siitä vaan, pissaa vaan päälleni” -tarroja, oli suomalaisten poliitikkojen kohtelu lempeää.³⁶ For Mother Earth -järjestön internetissä pidettävään kuvapankkiin ilmestyi otos, jossa Tarja Halonen, Sauli Niinistö ja Matti Vanhanen -naamareilla varustetut mielenosoittajat ainoastaan tarkkailevat tempausta. Heidän identiteettinsä ja yhteytensä mielenosoitukseen

jäivät luultavasti valtaosalle ulkomaalaisista epäselviksi. Patsasta ympäröivään kaupallisuuteen ja perinneinnostukseen vanginasun pukijat suhtautuivat hieman ironisesti: ”I wish you were here”, toivottaa kampanjapostikortti, joka selittää miksi patsas oli puettu ”perinteiseen vanginpukuun” ja vaatii otsikon ”Refusing to kill is not a crime” alla rauhanvankien vapauttamista Armeniassa, Eritreassa, Suomessa, Kreikassa, Israelissa, Hollannissa, Etelä-Koreassa, Turkissa ja Yhdysvalloissa. Korttiin oli painettu Hermajan tukiryhmän kotisivuosoite.

Jää nähtäväksi millaisella otsikolla puku tullaan laittamaan esille Brysselin kaupunginmuseoon. Nimittäin kokoelman sotilasunivormuista poiketen, rauhanvanginpuvun hengessä puettu, pelkällä Peace -nimekkeellä varustettu patsas rauhanmarssijana on isänmaaton. Tälle yleismaailmalliselle hahmolle on uusien sotien myötä lisätty rauhanvarusteita, viimeisimpänä Irakin sotaa vastustavassa Brysselin mielenosoituksessa käytetty kansainvälinen ”Not in my name” -lippa. Se annettiin patsaalle ”Manneken Peace - not war” -iskulauseen saattamana vuonna 2003. Samainen lippa esiintyy patsaan vankipukukuvasta tehdyssä kampanjapostikortissa. Sen ohella kuvat tapahtumasta ovat levinneet internetissä, jossa vanginpuku on Suomea koskevista asuista joulupukkipuvun jälkeen eniten näkyvillä. Suomi-yhteys tosin tulee esille vanginpuvun yhteydessä joulupukkikuvia selkeämmin.

Siihen nähden kuinka paljon palstatilaa Manneken Pis poliisina sai ja kuinka tiuhalla kammalla suomalaisia käsitteleviä uutisia tavataan perata, monikansallinen Manneken Pis suomalaisten totaalkieltäytyjien suojelijana herätti maassamme niukahkosti reaktioita suuntaan tai toiseen.³⁷ Sama koskee Manneken Pisiä suomalaisena sotilassoittajana, joten sodan ja rauhan kysymykset eivät ole tässä yhteydessä herättäneet suomalaisessa julkisuudessa erityisempää mielenkiintoa.

Maailmanympärysmatka belgialaisittain

Museot on perinteisesti mielletty joko harvinaisen ja arvokkaan esineistön säilytyspaikkana tai tarpeettoman tavaran kaatopaikkana.³⁸ Tässä mielessä Manneken Pis vaatteineen on ollut edellä aikaansa: nykyisinhän museoissa on aikaisempaa enemmän esillä sosiaalishistoriallisen tutkimuksen korostamaa arkielämän ja populaarikulttuurin historiaan liittyvää ”arvotonta” esineistöä, jollaisia monet Manneken Pisinin asut lisävarusteineen usein ovat. Toisaalta,

kuten monessa museossa varsinkin aikaisemmin, Manneken Pisin vaatehuoneessa voi tehdä turvallisen nojatuolimatkan maailman ympäri. Kuten edellä on käynyt ilmi, se ei kuitenkaan esimerkiksi Disneyn Fantasylandin® iloisina tanssivien kansallispukenukkejen tapaan tarjoa pelkkää feel good -ajattelua. Karnevalistisuutensa vuoksi kokoelmasta syntyy yhtä aikaa oudon suvaitsevainen, demokraattinen ja epäaito identiteettien mosaiikki: mitä erilaisimpien aatteiden, kansallisuuksien ja ihmisryhmien edustajat ovat esillä tasavahvuisemmin kuin yksittäisiin kansallisvaltioihin keskittyvissä museoissa tai tavanomaisissa vieraita kulttuureja esittelevissä museoissa. Mielikuvitusmaailman tapaan esillä on myös asioita, jotka eivät reaali maailmassa kohtaisi.

Tietysti Brysselin kaupunginmuseon vaatehuoneen ”aitoutta” tai edustavuutta voi pohtia ja kyseenalaistaa siinä missä Disneylandin keinomaisemia iloisine ”alkuasukkaineen” tai niitä museoita, jotka pitävät yllä Euroopan ennakkoluuloja muuta maailmaa kohtaan. Vaatehuoneessa esilläolo perustuu kuitenkin yleensä vapaaehtoisuuteen ja mukaanpääsy on kunnia. Tästä huolimatta on mahdollista, ettei kaikilla Manneken Pisin puvuilla ole esitteillä olevan asun omakseen kokeman ryhmän hyväksyntää. Vaihtelee kansallis- ja kansanpukujen hyödyntäminen kaupallisissa, koristeellisissa tai identiteettiin liittyvissä yhteyksissä paitsi maittain, myös yksittäisten kansallisvaltioiden sisällä. Vaatekokoelman ei voi kuitenkaan yksiselitteisesti sanoa juhlistavan valkoisen miehen herruutta, eikä edes väittää tukevan ainakaan kaikkien lahjoittajamaiden valtaapitäviä tai eliittiä. Jotkut vaatteet jopa muistuttavat suoraan melko universaaleina pidetyistä myönteisistä arvoista, kuten ihmisoikeuksista, kansalaisvapauksista ja demokratiasta. Vaatehuone muistuttaa myös, ettei määrittelyjä pakeneva käsite eurooppalainen identiteetti ole yksiselitteinen, ja että siihen punoutuvat eri maiden ja kansalaisten käsitykset toisistaan.

Naiset ovat patsastapahtumien yleisöä, esiintyjiä ja pukujen ompelijoita, mutta he ovat syrjässä varsinaisista Manneken Pisiin projisoiduista representaatioista. Patsaan sukupuoli ohjaa painottamaan mielikuvaa miehestä ihmisen perustyyppinä ja mittana.

Ristiinpukeutujaksi Manneken Pisin voisi tulkita lähinnä muutaman karnevaaliasun ja erikoisen muotiluomuksen perusteella. Vaikka jotkut ammattiasut ovat unisex -tyylisiä, avoin sepälus viimeistään tähdentää asun kantajan sukupuolta. Erikoisen vastapooli Manneken Pisille on muutamien brysseliläisyrittäjien 1980-luvulla pystyttämä Jeanneke Pis -patsas. Sitä Manneken Pisin ystävien – yhdistyksen puheenjohtaja Guy Loiseau pitää naurettavana.³⁹ Tämän pissaavaa tyttöä esittävän veistoksen ympärille ei ole muodostunut varsinaista

pukuperinnettä, vaikka Brysselin gay-pride -paraatiin osallistujat ovat pukeneet molemmat patsaat sateenkaariväreihin.⁴⁰ Sotilaskoulutusta miesten väkivallan oikeuttajana kyseenalaisti Manneken Pisin valjastaminen puolustamaan rauhanvankeja, joita on - siviilipalvelusmiesten ohella - arvosteltu Suomessa naismaisiksi tai pelkureiksi.

Belgian tavat asettaa muuta maailmaa näytteille ovat muuttuneet, ja ajan kulku näkyy Manneken Pisin kohdalla. Kun surrealistit käänsivät provokatiivisen katseensa omaan kulttuuriinsa, heidän näytteille asettamiensa tavanomaisten esineiden luova kaaos todisti kaikissa kokoelmissa olevan jotain umpimähkäistä. Jossain suhteessa Manneken Pisin vaatevarasto vaikuttaa anarkistisuudessaan olevan jatkoa surrealistien projektille, vaikka lopputulos on itse asiassa monen eri tason vallankäytön, karsinnan ja suunnittelun tulosta. Vaatehuoneessa on myös kaijuja Belgian vanhasta innokkuudesta tuoda paloja muusta maailmasta näytteille nimenomaan Brysseliin - monesti kesytetyn eksoottisessa muodossa, kuten esimerkiksi Tervurenin Keski-Afrikka -museo todistaa. Kongoa henkilökohtaisena omaisuutenaan pitänyt kuningas Leopold II osti vuoden 1900 Pariisiin maailmannäyttelystä myös japanilaisen pagodan ja rakennutti sen läheisyyteen Laekeniin kiinalaisen paviljongin. Näiden lähistöllä oleva, 1980-luvun lopulla perustettu pienoismallimaailma on toinen esimerkki belgialaisten innostuksesta pienikokoisiin nähtävyyksiin. Tämän Mini-Eurooppa -nimisen huvipuiston katse on eurosentristäkin kapeampi: esillä on miniatyyrejä vain EU-maista. Suomea edustavat järvenranta-sauna ja Olavinlinna.⁴¹

Manneken Pisin menestysresepti

Se edustaa Belgian vapaamielisyyttä ja kykyä nauraa kaikelle (Marcos Ar, Buenos Aires, 7.9.2003).

Kysyimme lukuisilta belgialaisilta mitä se merkitsee ja valtaosa heistä vastasi ”ei oikeastaan mitään!” (Derek, Kanada, 22.2.2004).⁴²

Museoita, arkistoja ja kirjastoja on kutsuttu paitsi yhteiskunnan muistiksi, myös yhteiskunnan alitajunnaksi.⁴³ Se miten eri ihmisryhmät asetetaan niissä esille vaikuttaa yleisen maun ohella asioiden, esineiden ja kokonaisten kulttuurien arvottamiseen. Manneken Pisin vaatehuone ei pääsääntöisesti esitä ”muiden” ryhmien tekemiä näkemyksiä ”toisista”, vaan asut kertovan niiden lahjoittajien itseään koskevista mielikuvista, käsityksistä tai stereotyypeistä. Näyttelyn katsojan oma asema ja identiteetti luonnollisesti vaikuttavat siihen, miten hän tulkitsee

vaikkapa näyttelyn esittämiä alueellisuuksia tai kilpailevia diskursseja - ja sitä mikä on kokonaan unohdettu. Toki on mahdollista, että katsoja pitää vaatehuonetta vain huvittavien tai eksoottisten vaatteiden paraatina, ilman kummempia konteksteja.

Suhtautuupa patsaaseen intohimoisesti, ironisesti tai kuriositeettina, ei käy kiistäminen etteivät sen ympärille järjestetyt tapahtumat ja valtava muistoesinemäärä osoittaisi nukkeleikkien miellyttävän niin naisia, lapsia kuin miehiä. Patsaan suosio kytkeytyy sen pukemiseen, joka puolestaan on tulosta virallisten ja puolivirallisten tahojen ja kansalaisyhteiskunnan jäsenten neuvotteluista. Edellisiä spontaanimmat kohtaamiset leimaavat Manneken Pis -suihkulähteen ympäristöä. Sen läheisyydessä vallitsee outo tunnelma, joka syntyy vierailijaryhmien aiheuttamasta aaltoliikkeestä ja siitä, että erimaalaiset ihmiset naureskelevat patsaalle ja antautuvat ihmettelemään sitä ventovieraiden kanssa. Innostuneimmat palaavat katsomaan sitä yhä uudestaan ja ”bongaavat” patsaan asuja. Belgiansuomalaisen kertomusten perusteella patsas on suomalaisvierailijoidenkin vakiokohde.⁴⁴

Patsaan viehätyksen selitys piilee siihen sisältyvässä paradoksissa. Vaikka Manneken Pis pönkittää ja tuo esille erilaisia identiteettejä, se ei ole leimautunut mihinkään niistä. Patsas on yhä uudelleen tyhjä taulu, jolle seuraava käyttäjä voi kirjoittaa oman sanomansa. Aikana jolloin poliittisten johtajien mukaan nimettyjä katukilpiä muutetaan, totalitäärisistä hallitsijoista ja vääräuskoisuudesta muistuttavia patsaita tuhotaan, on Manneken Pis saanut esitellä paljasta etu- ja takamustaan melko rauhassa - Belgian pedofiliaskandaaleista huolimatta.⁴⁵ Sen veikeä, alle metrin mittainen olemus, edustaa hyvin toisenlaista veistoskulttuuria kuin suurmieshistoriaa pönkittävät mahtipontiset muistomerkit. Manneken Pisin tavallisia, ”epätäiteellisiä” ihmisiä aktivoivan toiminnan yhteydessä voikin hyödyntää Joseph Beuysin käsitettä ”sosiaalisesta kuvanveistosta”.⁴⁶ Lisäksi patsas on tavallaan museolaitoksen jatke kadulla - ja sen pukukokoelma puolestaan pala katua museossa.

Manneken Pisin ympärille kehittynyt monitasoinen ja monikulttuurinen toiminta tarjoaa lähes jokaiselle jotain. Suomen kaltaista maata ilahduttanee sen yleissanoma: pieni on kaunista.

Kirjallisuus

Alasuutari Pertti & Petri Ruuska (toim.) (1998) *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*, Tampere: Vastapaino.

Fewster, Derek (2006) *Images of Ancient Greatness. Nationalism and the Making of the Visions of Early Finnish History*. *Studia Fennica Historia* 11, Helsinki: SKS.

Halonen Tero & Laura Aro (toim.) (2005) *Suomalaisten symbolit*, Jyväskylä: Atena.

Helsingin kaupungin kunnalliskertomus 1984 (1985) Helsinki: Tilastokeskus.

Hewison, Robert (1987) *The Heritage Industry. Britain in a Climate of Decline*. London: Methuen.

Hill, Richard *We Europeans* (2001) Brussels: Europublications.

Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1954. Edellinen osa (1956) Helsinki: Helsingin kaupungin tilastotoimisto 147.

Kuusamo, Altti (2005) ”Palasia julkisen veistoksen merkitysoipista”, *Taide* 6, 15-19.

Laakso, Johanna (2005) *Our Otherness. Finno-Ugrian approaches to Women’s Studies, or vice versa*. *Finno-Ugrian Studies in Austria*, 2. Wien: LIT-Verlag.

Legends and Costumes of Manneken Pis (ilmeisesti 1996), Brussels: E.E.C.: Editions Thill S.A.

Lindgren, Liisa (2000) *Monumentum. Muistomerkkien aatteita ja aikaa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 782. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Lähteenmäki, Maria (2004) *Kalotin kansaa. Rajankäynnit ja vuorovaikutus Pohjoiskalotilla 1808-1889*. *Historiallisia tutkimuksia* 220. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Helsinki 2004.

Manneken-Pis in alle staten. Heropening van de nieuwe zaal van de kostuums van Manneken-Pis Vanaf 28 oktober 2005, Museum van de Stad – Broodhuis (2005). Brysselin kaupunginmuseon tiedote.

Mikkonen, Jenni (ei vuotta) ”Helmi Helminen-Nordberg 1905-1976”, *J@rgon*. Kulttuurin tutkimuksen portaali <http://virtuaaliyliopisto.jyu.fi/jargon/aihealueet/klassikot/tekstit/helminen> (noudettu 12.6.2006).

Mitä, missä, milloin. Kansalaisen vuosikirja 1999 (2000) Keuruu: Otava.

Museum Europa. An Exhibiton about the European Museum from the Renaissance to our time (1993) The Danish National Museum.

Oittinen, Riitta (2005) ”Historiapolitiikkaa pikakelauksella. Rem Koolhaas eurosirkusteltille”, *Historiallinen aikakauskirja* 103, 278-279.

Rastas Anna & Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) (2005) *Suomalainen vieraskirja*, Tampere: Vastapaino.

Rönkkö, Marja-Liisa (1999) *Louvren ja Louisianan perilliset*. Vammala: Valtion taidemuseo.

Saastamoinen Salla & Anne Valtonen (2004) *Puurojuhlia ja Parlöörejä. 25-vuotta Suomi-Klubin toimintaa ja tiedotusta Belgiassa*, Bertem: Suomi klubi a.s.b.l.

Valenius, Johanna (2000) ”Suomisyöjän rakkaus. Naisruumis ja seksuaalisuus kansakunnan rakentamisessa”, teoksessa Pauli Kettunen, Auli Kultanen & Timo Soikkanen (toim.) *Kirjoituksia historian ongelmista, osa 2*. Turku: Kirja-Aurora, 23-35.

¹ Artikkelini on osa tutkimushankettani ”Menneisyys, mielikuvat ja EUrooppalaiset”, jonka yhteydessä on kerätty visuaalista materiaalia liittyen EU:hun ja Brysseliin. Avusta kiitos Johanna Laaksolle, Reinoud Magosselle, Eva Packalenille ja Terhi Utriaiselle.

² Richard Hill (2001) *We Europeans*, Brussels: Europublications, 231–247.

³ Aihepiiriin liittyvästä suomalaisesta kirjallisuudesta ks. esim. Pertti Alasuutari & Petri Ruuska (toim.) (1998) *Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti*, Tampere: Vastapaino; Anna Rastas & Laura Huttunen & Olli Löytty (toim.) (2005) *Suomalainen vieraskirja*, Tampere: Vastapaino; Tero Halonen & Laura Aro (toim.) (2005) *Suomalaisten symbolit*, Jyväskylä: Atena; Fewster, Derek (2006) *Images of Ancient Greatness. Nationalism and the Making of the Visions of Early Finnish History*. *Studia Fennica Historia* 11, SKS: Helsinki.

⁴ Johanna Valenius (2000) ”Suomisyöjän rakkaus. Naisruumis ja seksuaalisuus kansakunnan rakentamisessa”, teoksessa Pauli Kettunen, Auli Kultanen & Timo Soikkanen (toim.) *Kirjoituksia historian ongelmista, osa 2*. Turku: Kirja-Aurora, 23–35.

⁵ Brysselin kaupunginmuseon tutkijan Roald Gillisjansin sähköposti Riitta Oittiselle 28.6.2006.

⁶ Brysselin Skandinaavisen koulun lahjoittama ruotsalainen kansallispuku ja Norjan lahjoittama sotilasunivormu kuuluvat niihin yli kolmeen kymmeneen vakioasuun, jotka ulkona olevalle patsaalle puetaan vuosittain.

⁷ Pelkästään virtualtourist.com antoi yli seitsemänsataa osumaa hakusanalla ”Manneken Pis”, <http://members.virtualtourist.com/vt/ks/?s=manneken+pis&m=0&x=21&y=9> (noudettu 7.9.2006).

⁸ Salla Saastamoinen & Anne Valtonen (2004) *Puurojuhlia ja Parlöörejä. 25-vuotta Suomi-Klubin toimintaa ja tiedotusta Belgiassa*, Bertem: Suomi-Klubi a.s.b.l, 36–40.

⁹ Kaupunginmuseon näyttelyssä esillä olevista filmeistä Marc Levien *Manneken Pis - Superkid* (1985) kuvaa patsasta katsovien reaktioita. Dominique Redingin *Manneken Pis* (2004) käsittelee patsaan historiaa ja folklorea. Ks. myös esim. *Manneken-Pis in alle staten*. Heropening van de nieuwe zaal van de kostuums van Manneken-Pis Vanaf 28 oktober 2005, Museum van de Stad – Broodhuis, Brysselin kaupunginmuseon tiedote, http://www.modobruxellae.be/Doc/news05/051028_manneken_pis_NL.doc (noudettu

5.5.2006); ”Only statue in Europe with a costumer”, The Independent 2.1.1999; ”Neue Kleider für Manneken Pis”, MDR 31.7.2005,

<http://www.mdr.de/windrose/archiv/903257.html> (noudettu 26.6.2006); ”Mannequin Pis draagt alle pakjes met evenveel plezier”, Ellie Maerevoet, ZONE02/ 2-8.11.2005, 6-7.

¹⁰ Esim. ”Gedonder in hofhouding Manneken Pis”, Bryssel Deze Week 24.8.2005. Kadulla oleva patsas on kopio, alkuperäinen on Brysselin kaupunginmuseossa.

¹¹ ”In Belgium, don’t take the Manneken Pis”, Daily Times 29.12.2002, http://www.dailytimes.com.pk/default.asp?page=story_29-12-2002_pg9_1 (noudettu 20.6.2006).

¹² Tietokannan hakutoiminto on kankea, eikä mahdollista informaation luokittelua hakijan omien hakukriteerien mukaan. Tietokannan pukujen numerointi ei vastaa vihkosta Legends and Costumes of Manneken Pis (ei painovuotta, ilmeisesti 1996), Brussels: E.E.C.: Editions Thill S.A. Edellisessä Suomen ensimmäinen pukulahjoitus vuodelta 1954 on sijalla 113, jälkimmäisessä sijalla 142. Suomi-klubin lahjoittamaa ylioppilashattua ei ole kirjattu kumpaankaan lähteeseen.

¹³ Manneken-Pis in alle staten.

¹⁴ Kertomus Helsingin kaupungin kunnallishallinnosta 1954. Edellinen osa (1956) Helsinki: Helsingin kaupungin tilastotoimisto 147.

¹⁵ Jenni Mikkonen, ”Helmi Helminen-Nordberg 1905–1976”, J@rgon. Kulttuurin tutkimuksen portaali,

<http://virtuaaliyliopisto.jyu.fi/jargon/aihealueet/klassikot/tekstit/helminen> (noudettu 12.6.2006); naisista ja kansallisista tieteistä esim. Johanna Laakso (2005) Our Otherness. Finno-Ugrian approaches to Women’s Studies, or vice versa. Finno-Ugrian Studies in Austria, 2. Wien: LIT-Verlag.

¹⁶ Helsingin kaupunginhallituksen yleisjaoston pöytäkirja, 23.9.1954 pykälä 6635, Helsingin kaupunginarkisto. Saman dokumentin mukaan rehtori Hulda Kontturi sai 6055 markkaa Pyhäjärven kansallispuvun esiliinan ja puseron tarveaineista ja valmistamisesta. Liitteitä aiheesta ei ole säilynyt. Helsingin kaupunginarkiston tutkija Panu Haaviston sähköpostiviesti Riitta Oittiselle 16.5.2006.

¹⁷ Suomen käsityön museon amanuenssi Marja-Liisa Väisäsen sähköpostiviesti Riitta Oittiselle 27.6.2006 ja Suomen kansallispukuneuvoston kansallispukukonsultti Leena Hokkasen sähköpostiviesti Riitta Oittiselle 14.8.2006.

¹⁸ Veikko Suni, ”Brysselinpojalla myös suomalainen kansallispuku”. Turun Sanomat 20.2.1995.

¹⁹ Pukujen esilläoloaikoja ei ole merkitty muistiin. Brysselin kaupunginmuseon tutkijan Roald Gillisjansin sähköposti Riitta Oittiselle 28.6.2006.

²⁰ ”Mannekin Mandela?” travel.iafrica.com, 23.4.2004, <http://travel.iafrica.com/bulletinboard/317928.htm> (noudettu 9.5.2006). Mandela on ainoa pukugalleriaan päässyt valtiomies.

²¹ MEK:in informaattikko Kirsi Sunin sähköposti Riitta Oittiselle 12.5.2006.

²² Roald Gillisjansin sähköposti Riitta Oittiselle 27.6.2006. Lappiin liittyvistä historiallisista representaatiosta ks. esim. Lähteenmäki 2004, 313–320.

²³ Flyyy.com, http://www.flyyy.com/public/English/send.pl?card_id=28280979 (noudettu 5.8.2006).

-
- ²⁴ Esim. hollantilainen matkatoimisto hyödyntää joulupukkipatsasta markkinoinnissaan, <http://elmarreizen.nl/informatie/landeninfo/landen/europa/BELGIE/index.asp> (noudettu 5.9.2006).
- ²⁵ ”Formal launch of Finnish Presidency”, <http://presidency.finland.fi/fp/19990701.html> (noudettu 9.5.2006). Uudenmaan EU-tiedotuksella ei ollut asiasta tietoa (EU-neuvoja Kirsi Varstan sähköpostiviesti Riitta Oittiselle 2.6.2006).
- ²⁶ Turun kaupunginhallituksen pöytäkirja 7.6.1999, pykälä 615. <http://www05.turku.fi/ah/kh/1999/0607018x/327303.htm> (noudettu 5.6.2006).
- ²⁷ ”Manneken Pis sai suomalaisen poliisin univormun”, Turun sanomat 1.7.1999. Informaation jäljittämistä kiitos poliisin Aimo Aitasalolle, Tuija Hietaniemelle ja Jari Määtälle.
- ²⁸ Tällainen lähestymistapa ei ole belgialaisessa virkakoneistossa aina itsestäänselvyys tai päämäärä.
- ²⁹ Tarja Hakonen, ”Poliisisoittokunta poistui maasta”, Poliisi ja oikeus 1999:9, 19–21.
- ³⁰ Tarja Hakosen sähköpostiviesti Riitta Oittiselle 14.6.2006.
- ³¹ Hakonen 1999, 20–21.
- ³² Mitä, missä, milloin. Kansalaisen vuosikirja 1999 (2000) Keuruu: Otava, 206.
- ³³ Suomen sotilasmusiikkimuseon intendentti Ulla Aaltion sähköpostiviestit Riitta Oittiselle 3.7.2006 ja 4.7.2006; Jussi Uosukaisen epävirallinen matkaraportti: <http://users.tkk.fi/~juosukai/Eurooppa.html> (5.9.2006).
- ³⁴ ”Support Finnish Conscientious Objectors”, press release 9.1.2006, <http://www.motherearth.org/hermaja/en/index.php> (noudettu 5.5.2006). Samana päivänä Mannerheimin patsaaseen kiinnitettiin Helsingissä ”Vapauttakaa mielipidevangit” -banderolli. ”Antimilitaristinen toimintaryhmä iski Mannerheimin patsaalle 9.2.2006,” www.aseistakieltäytyjäläiitto.fi/muuri/ (noudettu 10.4.2006); keskustelusta ks. Radio Helsinki, www.radiohelsinki.fi/phorum/read.php?f=34&i=913&t=913 (noudettu 4.5.2006).
- ³⁵ Case Hermaja, <http://www.motherearth.org/hermaja/> (noudettu 11.1.2006); Tapahtumasta uutisoitiin Belgiassa ”melko paljon”, kansainvälistä seurantaa For Mother Earth ei tehnyt, For Mother Earthin Davidin sähköpostiviesti Riitta Oittiselle 13.6.2006.
- ³⁶ ”Welcome to Europe, Mr. President”, 20.2.2005, www.stephenpollard.net/002019.html (noudettu 9.5.2006).
- ³⁷ STT:n välittämä uutinen tapahtumasta ilmestyi ainakin Metro- ja Sataset-lehdissä, Aseistakieltäytyjäläiiton Kaj Ranisen sähköpostiviesti Riitta Oittiselle 17.1.2006.
- ³⁸ Esim. Robert Hewison (1987) *The Heritage Industry. Britain in a Climate of Decline*. London: Methuen.
- ³⁹ Maerevoet, (2005) 7.
- ⁴⁰ ”Meneerke Piezjeloe”, De Shakel, juni 2005, 7.
- ⁴¹ Mini-Euroopasta ks. Riitta Oittinen (2005) ”Historiapoliittikkaa pikakelauksella. Rem Koolhaas eurosirkusteltailemassa”, *Historiallinen aikakauskirja* 103, 278–279.
- ⁴² Sitaatit ovat täältä: www.virtualtourist.com (noudettu 6.9.2006).
- ⁴³ Museolaitoksesta esim. *Museum Europa. An Exhibiton about the European Museum from the Renaissance to our time* (1993) The Danish National Museum; Marja-Liisa Rönkkö (1999) *Louvren ja Louisianan perilliset*. Vammala: Valtion taidemuseo.
- ⁴⁴ Ks. esim. Hannu Niklanderin *matkaessee: Maa ilman kansaa*, *Kulttuurivihkot* 2004:3, 36–40.

⁴⁵ Patsaan aiheuttamasta pahenuksesta Yhdysvalloissa esim. ”Statue Of Urinating Boy At Mall Causes Controversy”, Local6.com 17.9.2002,
<http://www.local6.com/news/1672712/detail.html> (noudettu 10.4.2006).

⁴⁶ Veistoksista ks. Altti Kuusamo (2005) ”Palasia julkisen veistoksen merkitysapista”, Taide 6, 15-19. Suomalaisista veistoksista ks. esim. Liisa Lindgren, 2000. Monumentum. Muistomerkkien aatteita ja aikaa. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 782. Håmeenlinna: Karisto Oy.